

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Koncepce přirozeného stavu v novověké filozofii

Adriana Frouzová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Koncepce přirozeného stavu v novověké filozofii

Adriana Frouzová

Vedoucí práce:

PhDr. Daniel Špelda, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, srpen 2013

.....

Chtěla bych velice poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce za snahu, podporu, trpělivost a hlavně cenné rady a připomínky.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Thomas Hobbes	8
2.1 Život a dílo.....	8
2.2 Přirozenost člověka.....	9
2.3 Společenská smlouva.....	12
3. John Locke	16
3.1 Život a dílo.....	16
3.2 Přirozenost člověka.....	17
3.3 Společenská smlouva.....	19
4. Jean Jacques Rousseau.....	22
4.1 Život a dílo.....	22
4.2 Přirozenost člověka.....	23
4.3 Společenská smlouva.....	27
5. Závěr	30
6. Seznam použité literatury	32
7. Resumé.....	34

1. Úvod

Moje bakalářská práce pojednává koncepci přirozeného stavu v novověké filozofii. Je zaměřena na tři přední představitele sociální a politické filozofie z období novověku, kterými jsou Thomas Hobbes, John Locke a Jean-Jacques Rousseau. Tito filozofové věnovali tomuto tématu velkou pozornost v systémech svých filozofií. Jejich teorie jsou zde jednotlivě vysvětleny a rozebrány. Cílem práce je vysvětlit vztahy jednotlivých teorií přirozeného stavu každého z nich v návaznosti na jejich teorie společenské smlouvy. Snahou bylo vytvořit ucelený přehled, na jehož základě je v závěru provedena komparace. V této práci byl kladen důraz na to, aby bylo zřejmé, v čem jsou jednotliví autoři jedineční a co je naopak spojuje. Z metodologického hlediska je práce založena na analýze historických pramenů za použití relevantní sekundární literatury, zejména české.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, jež jsou dále členěny na podkapitoly. Všechny tři kapitoly jsou si koncepčně velice podobné. Jsou složeny ze tří základních částí, které jsou věnované jednotlivým tématům. První z těchto částí je podkapitola věnovaná stručnému popisu životů a děl autorů, která má za úkol umožnit čtenářům pochopit, z jakých poměrů autoři pocházejí, jak a kde svůj život prožili a co je v jejich životě a tvorbě ovlivnilo. Následující dvě podkapitoly jsou pak klíčovými k uchopení celé problematiky. Jedna z nich nese název „Lidská přirozenost“, druhá „Společenská smlouva“. Všechny podkapitoly na sebe vzájemně navazují a fakticky se doplňují.

K vypracování této práce byla použita, jak primární literatura, tak sekundární. Z primární literatury jsou zde použita díla zmíněných autorů, která se věnují sociálně-politické filozofii. Jedná se o díla *Leviatan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického* a dílo *O občanu* od Thomase Hobbesa. Dále pak dílo Johna Locka *Druhé pojednání o vládě* a v neposlední řadě díla Jeana-Jacquesa Rousseaua *Rozpravy o původu nerovností mezi lidmi* a *O společenské smlouvě*. V kapitolách, věnujících se životům filozofů, byla použita také anglicky psaná díla z kolekce Cambridge Kompanie věnované všem třem autorům a knihy Wolfganga Röda *Novověká filozofie I. a II.*, které se staly stěžejním zdrojem pro vypracování této práce. Důležitým zdrojem byla také kniha

Quentina Skinnera *O státě*, ze které bylo čerpáno v částech věnovaných Thomasovi Hobbesovi i Johnu Lockovi. Dále pak kniha Axela Honnetha *Sociální filosofie a postmoderní etika* a další. Všechna díla jsou pak vypsána v seznamu literatury, který je přiložen na konci této práce.

2. Thomas Hobbes

2.1 Život a dílo

Thomas Hobbes se narodil 15. dubna 1588 ve Westportu v Anglii. Pocházel z chudé rodiny, ale i přes svůj chudý původ dosáhl titulu bakaláře svobodných umění na Oxfordské univerzitě. Po studiích začal pracovat jako soukromý učitel ve významných rodinách. Jeho prvním žákem se stal William Cavendish, se kterým Hobbes hodně cestoval. Pobýval s ním několik let ve Francii a Itálii.¹ Zde zjistil, že jeho filozofické vzdělání z Oxfordu není ve vyšších společenských kruzích bráno vážně, a proto se rozhodl dále vzdělávat. Věnoval se studiu klasických jazyků, později i matematice. Za svého života potkal mnoho významných osobností, které ho v jeho tvorbě velice ovlivnily. Mezi ně patří např.: Galileo, Descartes, ale i Francis Bacon, který jej dostal blíže k politickému dění. Byl velice inspirován předrevoluční situací a následující občanskou válkou. Svými díly pobuřoval mnoho lidí, a proto se během svého života dostal do mnoha sporů, které se týkaly např.: kritiky univerzitní učenosti, teologických problémů i otázek svobody. Jeho život se uklidnil obnovením monarchie, a také dobrými vztahy s Karlem II. Ve svých jednadvaceti letech (roku 1679) Hobbes umírá.²

Již ve svém prvním politickém spisu *Elementst of Law, Naturale and Politic*, který byl inspirován právě předrevoluční situací, se snažil o upevnění práva na suverenitu a vysvětlení ideje jednoty státní moci. Zaměřil se v něm zejména na zkoumání pojmu politického tělesa a filozofie státu a práva. Tento spis však nepřinesl žádné změny, i když ho Hobbes předložil na zasedání tzv. krátkého parlamentu. Z důvodu zhoršení politické situace se rozhodl rozšířit tento spis věnovaný filozofii státu a zveřejnil ho pod názvem *De Cive* (O občanu). Po několika letech vzniklo Hobbesovo stěžejní dílo *Leviathan or the Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall*, které se stalo jedním z důvodů Hobbesových sporů. Byl díky němu obviněn jako ideolog z toho, že se jím chtěl zavděčit Oliveru Cromwellovi. Ani jeho další díla se neobešla bez problémů, mezi ně

1 Malcolm, N. *A summary biography of Hobbes*. In: *The Cambridge companion to Hobbes*, s. 14-15.

2 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 219 -224.

patří např.: *De corpore* (O tělese) a *De homine* (O člověku). Ke konci života se Hobbes nadále věnoval politickým a přírodovědným otázkám. Zaměřil se také na anglické právo, církevní dějiny a příčiny občanské války. V posledních letech svého života psal autobiografická díla.³

Thomas Hobbes nepatřil mezi filozofy, kteří psali v akademickém prostředí. Žil v neustále rozpolceném společenském prostředí, které prošlo občanskou válkou, ve které se mohlo kdykoli ocitnout znovu. Fascinovala ho rozvíjející se věda a matematické názory Galilea.⁴ Byl monarchistou, ale lepší řešení viděl v absolutní státní moci. Byl materialistou a nekompromisním empirikem. Stál proti anarchii, stejně tak jako středověku a teologii. Neměl rád duchovně založené vědy, ateistou však nebyl. Snažil se poskytnout metafyzický základ politickým institucím a upustit od nahodilostí historie.⁵

2.2 Přirozenost člověka

V následujících odstavcích bude popsána přirozenost člověka a z ní vyplývající důvody k uzavření smluv. Hobbes věnoval této otázce většinu svého zájmu. Snažil se zjistit, proč mají lidé tak velké problémy se spolužitím, proč proti sobě bojují a proč chtějí žít v míru.⁶

V Hobbesově teorii jsou jedinci chápáni jako egocentrické atomy společnosti. To je důvodem k tomu, že v této společnosti a společenském životě jedinců vznikají nesčetné konflikty. Každý z těchto jedinců na základě své sobeckosti touží jen po svém zachování, nikoliv po zachování druhých. Hobbes uvádí, že když se hlouběji zkoumají příčiny lidského sdružování, zjistí se to, že tomu není tak proto, že by to bez lidské přirozenosti nešlo. Hobbes dochází k závěrům, že lidé vyhledávají jeden druhého z jiných důvodů. Dychtí především po dosažení cti a prospěchu. Po lidech samotných, až potom. Hobbes ve svém díle uvádí, že *„každé dobrovolné sdružování lidí se uskutečňuje buď ze vzájemné potřeby, nebo ze snahy získat slávu: lidé si hledí ze vzájemného styku odnést*

3 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 219 -224.

4 Missner, M. *Hobbes*, s. 5-10.

5 Scruton, R. *Krátké dějiny novověké filosofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*, s. 222.

6 Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 134.

nějakou výhodu nebo ono EUDOKIMEIN, ocenění a úctu společníků.“⁷. Prospěch a sláva tedy pojí společnost dohromady. Není to láska k bližnímu, nýbrž sebeláska.⁸

Ve vztazích mezi lidmi, založených na prospěchu a slávě, pak vznikají konflikty, které jsou dle Hobbesa založené na egoistické povaze každého člověka. Tyto konflikty pak nazývá onou „válkou všech proti všem“, která vzniká v přirozeném stavu, kde člověk žije v prostředí, kde neexistuje jakékoliv právo. Každý jednotlivec je považován za konkurenta pro druhého, všichni se zde snaží ovládnout své potenciální konkurenty a získat nad nimi absolutní moc.⁹ Tato honba za slávou, bohatstvím, úctou či mocí ovládnout jiné nemůže vytvořit trvalou ani početnou společnost. Kdyby totiž po těchto věcech toužil každý, neměl by je nikdo. Některé příjemnosti sice mohou být dosaženy vzájemnou pomocí a společenstvím, avšak jednodušeji to jde ovládnutím druhých.¹⁰ „Z toho můžeme soudit, že velké a trvalé společnosti mají svůj původ nikoliv v dobré vůli lidí, nýbrž ve strachu jednoho před druhým.“¹¹ Tento strach částečně spočívá v přirozené rovnosti lidí a částečně v zájmu ubližovat si.¹²

Dle Hobbesa jsou si lidé od přírody rovnocenní, jak ve schopnostech těla, tak ve schopnostech mysli. Říká, že se nemůžeme nechat zmýlit, pokud se nám některý člověk očividně jeví tělesně silnější nebo duševně bystřejší. V této teorii platí, že pokud shrneme všechno dohromady, není rozdíl mezi lidmi natolik zřetelný, aby se jeden mohl cítit ve výhodě před druhým.¹³ V otázce tělesné síly Hobbes zastává názor, že „*má i ten nejslabší dosti sil, aby zabil nejsilnějšího buď tajnými intrikami, nebo ve spojení s jinými, kdo jsou ve stejném nebezpečí jako on sám.*“¹⁴ A pokud jde o schopnosti mysli, zde Hobbes vidí ještě větší rovnost. Často se toto lidem zdá nemožné, ale v této teorii si lidé omýšlivě myslí, že jsou moudřejší než všichni ostatní. Taková už je prý lidská přirozenost.¹⁵

7 Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 134.

8 Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 134.

9 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciése Bacona po Spinozu*, s. 245.

10 Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 137.

11 Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 137.

12 Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 137.

13 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 87.

14 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 87.

15 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 87.

Z této rovnosti schopností vzniká nedůvěra. Ta je založena na přirozeném sklonu ubližovat si, který je vlastní všem lidem. Nejčastěji se sklon ubližovat si rodí z příčiny zájmu lidí o téže věci, které nejdou společně užívat ani nějak rozdělit. Platí zde pravidlo silnějšího. O tom, kdo je silnější, se většinou rozhoduje v boji. Všichni touží po tom, co je dobré a snaží se vyhnout věcem zlým. Zejména největšímu přirozenému zlu, kterým je smrt. Tuto přirozenou chtivost nemůžeme nikomu vytýkat, protože uprostřed tolika nebezpečí to ani jinak dělat nelze. Není tedy nesmyslné, pokud někdo vynaloží co největší úsilí k ochraně svého těla a údů, jenž se snaží chránit a zachovat od bolesti či smrti. Je to rozumné a všichni to vidí jako spravedlivé. Je to něco, co bylo uděláno právem.¹⁶

V Hobbesově teorii je bráno chránění života a údů jako první přirozené právo pro každého. Toto právo nám také dává možnost užívat všech prostředků a dělat vše, co je nutné k zachování sama sebe. Z tohoto přirozeného práva, tedy práva na vše, vyplývá neschopnost všech jednotlivců dosáhnout jistoty, která není podmíněna rozhodováním každého jednotlivce zvlášť, který se rozhoduje na základě svého přirozeného zhodnocení sebezáchovných prostředků.¹⁷ V Leviathanu Hobbes přirozené právo *ius naturale* vymezuje oproti zákonům přírody *lex naturalis*. *Lex naturalis* popisuje jako obecná pravidla vycházející z rozumu. Tato pravidla zakazují člověku činit to, co ohrožuje jeho život, tedy to, co brání jeho zachování. Je důležité rozlišovat mezi těmito pojmy, jelikož právo spočívá ve svobodě jednat nebo se zdržet, zatímco zákon určuje a zavazuje k jednomu z nich. Hobbes vymezuje celkem devatenáct zákonů přírody, z nichž první tři jsou nejdůležitější. Základním, prvním zákonem je: „*Vyhledej a zachovávej mír.*“¹⁸ Z něj se pak odvozuje druhý zákon: „*Člověk má být ochoten, jsou-li ochotni i jiní, vzdát se svého práva na vše do té míry, jakou pokládá za nezbytnou pro mír a sebeobranu, a spokojit se s tak velkou svobodou ve vztahu k jiným lidem, jakou by sám přiznal jiným ve vztahu k sobě.*“¹⁹ Práva se člověk může vzdát buď zřeknutím, nebo převodem práva, tím vzniká závazek, tento počín pak lidé nazývají smlouva, která může obsahovat jisté dohody nebo úmluvy z jedné nebo druhé strany smluvních

16 Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 139.

17 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 245.

18 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 92.

19 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 92.

partnerů. Z těchto pravidel pak vyplývá třetí zákon, který zní: „*Necht' lidé plní své úmluvy.*“²⁰ Bez tohoto zákona by veškeré dohody ztratily svůj význam. Opět by byl nastolen stav války všech proti všem tedy stav, kdy mají všichni právo na všechno.²¹

Jak již bylo řečeno, lidé mají přirozený sklon vzájemně se napadat, ješitně se oceňovat a udržovat mezi sebou boj. To, že v přirozeném stavu nepanuje mír, je spojeno s neomezenými žádostmi, rovností lidí a absencí zákonů a vlastnictví. V přirozeném stavu vládne konkurence, nedůvěra a touha po moci. Přirozeným právem, které je v tomto stavu platné, je neomezená svoboda na svoji sebezáchovu, jelikož v neustálém ohrožování všech si nemůže být nikdo jistý zachováním své existence.²² Jelikož existence v tomto hypotetickém stavu, který je typický absencí všech práv, kromě práva přirozeného, byla nejistá. Hobbes považuje za rozumné odstranit tyto podmínky bytí. Je si však vědom, že přirozenost člověka změnit nelze. Dle něj se musí změnit způsob, jakým jsou posuzovány prostředky k sebezáchově, a to lze jedině tím, že se lidé vzdají přirozeného práva a předají jej instituci nadřazené jednotlivcům. Tato instituce pak převezme zodpovědnost za posuzování prostředků za jednotlivce a pod možností uložení sankcí bude zajišťovat lidskou existenci. Tento akt je přechodem ze stavu přirozeného do stavu právního.²³ Lidská přirozenost nás nutí, abychom nespolupracovali, proto je zde nutný další faktor, který by nás k tomu donutil.²⁴

2.3 Společenská smlouva

V předchozí kapitole byl popsán hypotetický stav, který Hobbes nazývá stavem přirozeným, a který se dle něho vyznačuje absencí všech práv, kromě práva přirozeného. Životní poměry, které příroda lidem nastolila, jsou takového druhu, že lidé žijí odděleně od ostatních, ve stavu osamělosti, kde je každý nepřítelem každého.²⁵ Hobbes si je vědom, že přirozená práva, lidské vášně, neschopnost porozumět druhým a nedostatek

20 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 100.

21 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 100.

22 Coreth, E., Schöndorf, H. *Filosofie 17. a 18. století*, s. 111.

23 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 244-245.

24 Missner, M. *Hobbes*, s. 5-10.

25 Skinner, Q. *O státě*, s. 76.

zdrojů vede lidi ke konfliktům a válce. Zastává názor, že od přírody člověk není mírumilovný, ale má rozum, který mu radí, jak skoncovat s tímto nepříznivým stavem.²⁶

Rozum lidem pomáhá dosáhnout míru. Lidé jsou si díky němu vědomi, že pokud chtějí opustit přirozený stav, musí uzavřít vzájemnou dohodu, kde se vzdají svých přirozených práv. V rámci této dohody se lidé vzdávají také nekonečných bojů všech proti všem. Vytvářejí morální zákony, zakazující zabít jednoho druhého a okrádat se. Hobbes tvrdí, že pokud lidé chtějí skoncovat tento hrozný život, kde mají neustále strach o svoji existenci, musí se vzdát svého přirozeného práva.²⁷ Lidé se vzdají svého přirozeného práva a předají jej na instanci nadřazenou jednotlivci, která převezme pravomoci k posuzování přiměřených prostředků, které mají zajistit existenci. Výsledek tohoto aktu, kdy se přejde ze stavu přirozeného do stavu právního, je nazýván účelově racionální kalkul. Tento kalkul spočívá v určitém druhu nakládání s pojmy, dle něhož je nalezen adekvátní prostředek k zachování existence, kterým je ono předání práv nadřazené instanci.²⁸ Dle Hobbese je tento akt také nazýván realizací přirozeného zákona. Je to stav, kdy rozum hovoří k lidem, že k dosažení míru musí všichni lidé dodržovat toto vzdání se přirozených práv, každý sám za sebe.²⁹

Hobbes vidí příčinu toho, že lidé zavádějí taková omezení, vzdávají se svojí svobody a panování nad jinými v tom, že vlastní sebezáchova a vidina spokojenějšího života je pro ně důležitější. Člověk se do přirozeného stavu, kde všichni bojují proti všem, dostal díky přirozeným vášním, které nemohou být ovládnuty jinak než viditelnou mocí, která by je pomocí strachu z trestu přinutila k dodržování úmluv a zákonů.³⁰ Zmíněná instance, vybavená pravomocemi, musí mít odpovídající mocenské prostředky. Tyto prostředky jí slouží k tomu, aby pod pohrůžkou z trestu přinutila zúčastněné sporné strany dodržovat podmínky úmluvy, za nichž došlo k předání přirozeného práva, a které se jeví jako smysluplné. Nelze totiž nikoho nutit, aby se vzdal svého práva, nemá-li

26 Missner, M. *Hobbes*, s. 54.

27 Missner, M. *Hobbes*, s. 54.

28 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 244-245.

29 Missner, M. *Hobbes*, s. 54.

30 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 117.

jistotu, že se ostatní zachovají stejným způsobem.³¹ „Úmluvy bez meče jsou pouhá slova a nemají žádnou sílu, aby člověka zajistily.“³², říká Hobbes.

K tomu, aby vznikla tato úmluva, musí dojít k dohodě mezi každým jednotlivým členem davu. V podstatě jde o to, aby se každý dohodl s každým, že některá konkrétní osoba, kterou může být buď jednotlivec, nebo shromáždění, bude hovořit a jednat v jejich zájmu.³³ Tak se tedy vytváří všeobecná suverénní moc, založená na základě smlouvy všech se všemi, tedy smlouvy společenské. Každý jednotlivec, s výjimkou vlastníků suverenity, se zaváže, že už dál nebude nárokovat své přirozené právo, které předá právě vlastníkovu suverénní moci. Suverénní moc uzavřená na základě vzájemné smlouvy vede jednotlivce k relativní bezmocnosti, která spočívá v tom, že všichni podřízení této moci už více nebudou uplatňovat své přirozené právo.³⁴ „Autorizuji a vzdávám se svého práva na sebevládu ve prospěch tohoto člověka nebo tohoto shromáždění pod podmínkou, že se ty stejným způsobem vzdáš svého práva v jeho prospěch a autorizuješ veškeré jeho jednání.“³⁵

Dle Hobbesa to znamená, že lidé musí počítat s tím, že zvolený vládce má v této situaci moc nad čímkoliv a lidé jsou „vlastníky“ čehokoli, co tato osoba řekne nebo učiní. Zvolený panovník získává pravomoc hovořit a jednat za jednotlivce jejich jménem. Všichni se tedy musí ztotožnit s jeho slovy a skutky tak, jako by byly jejich vlastní. Dále se prý lidé začali sjednocovat tím, že byli podřízeni zákonu a měli jedinou určující vůli, kterou byl suverénní zastupitel, jehož moc platila pro všechny stejně. Hobbes se domníval, že v této situaci lidé již nebyli odloučeni jeden od druhého, ale začali se projevovat jako jedna osoba.³⁶ „Dav lidí se stává jednou osobou, když je zastupován jedním člověkem nebo jednou osobou a děje-li se tak se souhlasem každého z toho davu zvláště, neboť to je jednota zástupce, nikoli jednota zastupovaných, která činí osobu jednou osobou.“³⁷

31 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 244-245.

32 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 117.

33 Skinner, Q. *O státě*, s. 79.

34 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 244-245.

35 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 120.

36 Skinner, Q. *O státě*, s. 79-80.

37 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 115.

Na základě této úmluvy mezi vlastníky přirozeného práva, kteří se jej vzdávají, a suverénní moci, která jej od nich přijímá, vzniká stát, tedy politické těleso. Pomocí zákonů chtěl Hobbes vysvětlit zřízení suverénní moci a právního řádu. Jeho teorie ukazuje, že je možné vysvětlit existenci právního řádu státu, kterému jsou jeho příslušníci podřízeni.³⁸ Jeho definice státu zní: „*Jedna osoba, kterou vzájemnými úmluvami jednoho s druhým prohlásilo za autora svých činů velké množství lidí, a to za tím účelem, aby použila sílu a prostředky jich všech, jak považuje za vhodné pro jejich mír a společnou obranu.*“³⁹

Hobbes se domníval, že svojí teorií společenské smlouvy zdůvodnil nutnost absolutní vlády, neboť ta jediná může zaručit lidskou existenci. Zastával názor, že rozdělení moci mezi instituce státu vede k občanské válce, čímž by nebyl dosažen cíl, kterým je zachování existence, ale lidé by se tak navrátili zpět k přirozenému stavu, ve kterém panuje válka všech proti všem. Ustanovení suveréna je tak jediný možný způsob, jak založit pevný a silný stát.⁴⁰

38 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 246.

39 Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 120-121.

40 Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 245-246.

3. John Locke

3.1 Život a dílo

John Locke se narodil 28. srpna 1632 v malé vesnici nedaleko Bristolu v rodině šlechtického původu. Lockovo studium začalo ve Westminsteru, kde se soustředil na studium starověkých jazyků, zejména latiny, řečtiny a hebrejštiny. Pro své dobré výsledky byl vybrán pro studium na Oxfordské univerzitě. Po dostudování se věnoval medicíně, která jej vedla až k přírodní filozofii. Po čase se rozhodl vrátit na Oxford, kde rozšířil své vzdělání o chemii a fyziku. Zanedlouho se však setkal s Authorem Ashleyem Cooperem, později známým jako Lord Ashley ze Shaftesbury, který ovlivnil zbytek jeho života. V jeho rodině se stal vychovatelem, rádcem i domácím lékařem.⁴¹ Díky Ashleyovým politickým konfliktům se Locke dostal blíže k politickému dění. Tyto konflikty se týkaly sporu mezi katolíky a protestanty, přičemž Locke se Shaftesburym stáli na straně protestantů. Tento spor pro ně nedopadl dobře, a nakonec byli nuceni opustit Anglii. Cílem jejich útěku se stalo Holandsko. Locke se vrátil do Anglie až po dosazení Viléma Oranžského na trůn. V Anglii, na venkovském sídle jednoho ze svých známých, v klidu prožil poslední léta svého života, roku 1704 umírá.⁴²

Z počátku své kariéry Locke nic nepublikoval, své filozofické myšlenky rozvíjel formou esejí. V průběhu své učitelské činnosti Locke sepsal spis *Essays on the Law of Nature*, na který navázal spisy *Essay on Infallibility* a *Two Tracts on Government*, kde se Locke prezentuje jako stoupenec konzervativně-autoritářských idejí. U těchto názorů však Locke nezůstal dlouho, po několika letech se od nich odvrací, což je zřejmé z díla *Essay Concerning Toleration*. V této době se také věnoval otázkám ekonomickým, zejména hodnotě peněz a úrokové míře. Dalším pro Locka stěžejním tématem se staly otázky teorie poznání, které již rozvíjel ve svojí teorii přirozeného práva, ale nyní se snažil je zodpovědět jiným způsobem. Tato problematika je popsána v díle *Essay Concerning Human Understanding*. Jeho stěžejním dílem, které bylo zaměřené na politiku, se stalo již zmíněné dílo *Two Tracts on Government*, v tuzemsku známé jako

41 Milton, J. R. *Locke's life and times. In: The Cambridge companion to Locke*, s. 5-23.

42 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 34-35.

Dvě pojednání o vládě, které bylo polemikou s Filmerovým spisem *Patriarcha or the Natural Power of Kings*. Tato kniha vznikla v souvislosti s diskuzí týkající se králova ústavně-právního postavení. Mezi jeho poslední díla patřila ta, která zasvětil výchově dětí a náboženství.⁴³

Locke se zabýval mnoha obory, byl nadšený Hobbesem, studoval a polemizoval s kartesianismem. Věnoval se filozofii náboženství, dobře znal myšlenky soudobých platoniků. Byl příznivcem tradiční nauky o přirozeném právu. Byl špičkou dobových lékařských výzkumů, orientoval se v problematice přírodních věd. Stejně jako Descartes se snažil o racionalizaci praxe v náboženství, politice i ekonomice. Snažil se o ospravedlnění bezpečnosti soukromého vlastnictví proti státní sekvenci, hájil práva jednotlivce proti státu.⁴⁴

3.2 Přirozenost člověka

Lockova teorie přirozeného stavu pramení z tradiční nauky o přirozeném právu. Locke zastává názor, že přirozené právní normy lze poznat rozumem a že pokud Bůh je ten, kdo tyto normy určuje, je možné dle lidské přirozenosti poznat, jakým způsobem bude člověk jednat. Přirozený stav, dle Locka, je stavem dějinným a stavem naprosté svobody, ve kterém jsou nezávislí jedinci vázáni pouze původním právem.⁴⁵ Ten, kdo chce správně porozumět Lockově teorii přirozeného stavu, musí v první řadě uvážit, v jakém stavu jsou všichni lidé od své přirozenosti. Základní charakteristické rysy tohoto stavu daného lidem od jejich přirozenosti dobře popisuje věta: „*Je to stav dokonalé svobody řídit svá jednání a nakládat se svým majetkem a se svými osobami, jak považují za vhodné, v mezích přirozeného zákona, aniž žádají povolení nebo závisí na vůli kohokoli jiného.*“⁴⁶

Locke dále uvádí, že tento stav je stavem rovnosti, ve kterém nemá nikdo více práva nebo moci, jelikož je veškerá moc a veškeré právo vyvážené. Neexistují v něm tedy

43 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 34-35.

44 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 34-35.

45 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 70-71.

46 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 30.

žádná výsadní práva. Locke však uvádí jednu výjimku, a to u těch případů, kde sám Bůh dá jasně a zřetelně najevo, že chce toto výsadní právo někomu udělit.⁴⁷ Ve svém díle dále uvádí: „*Není nic zřejmější, než že tvorové téhož druhu a téhož stupně, bez rozdílu zrození ke všem týmž výhodám přírody a užívání týchž schopností, mají být také mezi sebou rovni...*“⁴⁸ Tato rovnost prý tvoří podstatu závazku jednotlivých lidí ke vzájemné lásce. Zde je zřejmý rozdíl mezi Lockem a Hobbesem, kdy Locke je názoru, že lidskou povinností je neméně milovat druhé než sebe sama. Každý si přeje být milován, a proto je jeho povinností chovat k druhému stejnou náklonnost. Jelikož není jiného důvodu, proč by jiní lidé měli projevovat někomu větší míru lásky, než se dostává jim samotným.⁴⁹

Svoboda a rovnost prý v přirozeném stavu zaručují, že člověk nemá nad sebou žádného jednotlivce. Neznamená to však, že to je stav naprosté libovůle, jak se může na první pohled jevit. Člověk nemá svobodu v tom, aby mohl zahubit sám sebe nebo jinou bytost. V přirozeném stavu totiž platí přirozený zákon, podle kterého se lidé mají řídit. Tento zákon je rozum, který každého stejnou měrou zavazuje a učí, že jsou si všichni rovni a jeden druhého nemá poškozovat na jeho zdraví, svobodě a majetku. Locke tento nepsaný zákon, který nacházíme v lidské mysli, popisuje jako jasný a pochopitelný všem rozumným tvorům. Přirozený zákon nezbavuje člověka svobody, naopak ji zachovává a rozšiřuje. „*A aby všichni lidé mohli být zdržováni od toho, aby napadali práva druhých a aby byl zachováván zákon přirozený, který chce mír a zachování všeho lidstva, je provádění zákona přirozeného v tomto stavu vloženo do rukou každého člověka.*“⁵⁰ Každý člověk tak má ve svých rukou soudcovskou moc, kterou zabezpečuje přirozené právo, které lidem přikazuje žít v míru. To znamená, že pokud někdo nedodrží přirozené zákony, narušuje tak přirozené společenské vazby.⁵¹ Každý má tedy právo na to, aby potrestal toho, kdo zákon porušuje. Pachatel totiž narušuje vzájemnou bezpečnost, o kterou přirozený zákon pečuje. Porušení zákona Locke považuje za prohlášení, že pachatel se neřídí stejnými pravidly (rozumem

47 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 89.

48 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 30-31.

49 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 30-31.

50 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 32.

51 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 71.

a slušností) jako ostatní. Toto prohlášení je pro lidi signál, že jim pachatel vyhlašuje válku. Z tohoto důvodu Locke přisuzuje každému člověku právo, aby potrestal pachatele těchto přestupků, všichni se stávají vykonavateli přirozeného zákona.⁵²

Zde nastává problém, kdy z lidí se stávají soudci ve vlastních věcech. Ve vzniklých sporech je v přirozeném stavu postrádán objektivní soudce. Jelikož i v Lockově teorii jsou lidé egoističtí a sobečtí, nezajímají se tedy o záležitosti druhých, nechávají se strhávat svými zájmy, vášněmi a pomstychtivostí. V přirozeném stavu tak chyběla moc, která by spravedlivě potrestala porušení přirozeného zákona. „*Výsledkem toho pak tu je, že v přirozeném stavu trvá válečný stav.*“⁵³ Jelikož nebyla žádná autorita, sebemenší rozepře nebo problém mohly rozpoutat válečný stav. To se stává hlavním důvodem, proč se lidé vzdali přirozeného práva a vytvořili společenství. Stát se stal povinným zajistit život, svobodu a majetek každému člověku, protože tyto tři věci jsou jeho základním právem. Locke je označuje společným pojmem – vlastnictví.⁵⁴

3.3 Společenská smlouva

Hobbes i Locke pátrali ve svých teoriích společenské smlouvy po původu politické moci a současně i po odpovědi na otázku, jak dokázat závaznost právního řádu. Locke pak popsal politickou moc jako právo na určování zákonů mocenskými prostředky společnosti, které mají zajistit veřejné blaho. Jejich teorie se však liší v tom, že vycházejí z jiných koncepcí přirozeného stavu. Locke byl přesvědčen o platnosti přirozeného práva již v přirozeném stavu a dále o tom, že toto právo omezuje přirozenou svobodu. Dalším rozdílem je, že Locke nepřipouští možnost, aby v přirozeném stavu, tedy před vznikem státního právního řádu, měli lidé právo na záhubu bližních. Stejně tak jako Hobbes, tak i Locke si však přechod z přirozeného stavu do stavu právního představoval pomocí vzájemné smlouvy mezi jednotlivci, která je nazývána smlouvou společenskou a kterou lidé zakládají stát.⁵⁵ K uzavření takové smlouvy je zapotřebí souhlas každého jednotlivce,

52 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 10.

53 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 12.

54 Coreth, E., Schöndorf, H. *Filosofie 17. a 18. století*, s. 126.

55 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 70-72.

který je zde rozhodující, avšak Locke připouští, že je skoro nemožný, ať už z důvodu nepřítomnosti některých jednotlivců na veřejném shromáždění nebo rozmanitostí mínění a rozporu zájmů. Lidé se tedy svým souhlasem pro vytvoření jednoho politického tělesa zavazují, že se podřizují rozhodnutí většiny.⁵⁶ „*Neboť když nějaký počet lidí vytvořil se souhlasem každého jednotlivce společenství, tím učinil ono společenství jedním tělesem s mocí jednat jako jedno těleso, což se děje pouze vůlí a rozhodnutím většiny.*“⁵⁷

V Lockově teorii platí, že když se společenství dobrovolně podrobí určité moci a jeho členové se stávají součástí občanské vlády, neznámá to, jako u Hobbesa, že musejí odevzdat svá základní práva a zejména ne práva na svobodu a svrchovanost. Tato práva se přenášejí a svěřují do rukou známého a nestranného soudce, jehož úkolem je, aby je pro lidi zajišťoval lépe, než to dělali oni sami. Vládní aparát tedy neznámá nic víc než spojenou moc všech členů společnosti, protože se k jejímu zřízení sami zavazují.⁵⁸ Svoboda, kterou měl člověk v přirozeném stavu a je v Lockově teorii podmínkou pro sebezáchovu, se uzavřením společenské smlouvy neztrácí, je pouze upravena. Člověk ve státním stavu je tedy svobodný ve všech věcech a nezávislý na veškeré moci, které nejsou upraveny pomocí společenské smlouvy. Pozitivní právní řád, který upravuje lidskou svobodu, vznikl z důvodu, aby chránil jednotlivce před těmi, kteří omezovali svobody, jistoty a majetek jiných porušováním přirozeného práva.⁵⁹

V této společenské smlouvě jsou však také vytyčené určité meze, které státní aparát nebo panovník nemůže porušit. Pokud je však poruší, má národ, který se nevzdal své svrchovanosti uzavřením společenské smlouvy, právo na to, aby smlouvu vypověděl a odvolal stávající moc.⁶⁰ Locke ve svém díle dále uvádí, že pokud národ „*položil-li trvání své legislativy meze a učinil-li tuto nejvyšší moc v některé osobě nebo shromáždění toliko dočasnou nebo jinak, když chybami těch, kdo jsou u moci; propadla, vrací se po jejím promarnění vládci nebo při ukončení stanovené lhůty k společnosti a lid má*

56 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 87.

57 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 89.

58 Skinner, Q. *O státě*, s. 40.

59 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 72.

60 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 174-175.

právo jednat jako svrchovaný a pokračovat v legislativě sám nebo zřídit novou formu nebo pod starou formou ji vložit do nových rukou, jak pokládá za dobré“⁶¹.

Vytvořením společenství pomocí společenské smlouvy se lidé nemuseli vzdávat své prvotní přirozené svobody jako u Hobbese. Vzdali se pouze své přirozené výkonné moci ve prospěch všech. Společenství jako celek pak mělo právo vytvářet právní normy, které byly ku prospěchu obecného blaha, a provádět rozhodnutí v případech, jež neměly jasné řešení. Locke tedy moc společenství rozdělil na moc výkonnou, zákonodárnou a soudní. Tímto rozdělením zastává naprosto opačný názor na organizaci moci ve státě než Hobbes, který zastával moc absolutní. Locke podotýká, že tam, kde není moc rozdělena, panuje přirozený stav. Dle něj nemůže být státní moc absolutní, protože závisí na těch, kteří ji společenskou smlouvou ustanovili, a protože má sloužit všeobecnému blahu. Absolutní monarchie je tak z Lockova pohledu pokračováním prvotního stavu.⁶²

61 Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 174-175.

62 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 72-73.

4. Jean Jacques Rousseau

4.1 Život a dílo

J. J. Rousseau se narodil 28. června 1712 v Ženevě. Jeho matka zemřela hned po porodu, což se velice podepsalo na chlapcově povaze, byl velice citlivý a sebelítostivý. Na jeho výchovu zbyl otec, který však na ni nestačil. Rousseau se místo vzdělání rozhodl opustit rodnou Ženevu, stal se tulákem a po čase se usadil v Savojsku. Zde se setkal s paní de Warens, která významně ovlivnila jeho život. Nejprve byla jeho ochránkyní, později se stala i milenkou. S její pomocí získal vzdělání, které mu chybělo. V roce 1740, kdy byl již velice vzdělaný, začal pracovat jako soukromý učitel v Lyonu, věnoval se hudbě, kterou si chtěl také přivydělávat. Seznámil se zde s pařížskými filozofy a zanedlouho se do Paříže přestěhoval. Pokoušel se zde o literární tvorbu, která však nebyla úspěšná.⁶³ Jako tajemník francouzského velvyslance pracoval dočasně také v Benátkách, ale nevydržel zde dlouho, protože mezi ním a velvyslancem došlo ke konfliktu. Po čase se mu začalo dařit jako skladateli, napsal dvě významné opery. O hudbě také sepsal několik děl a článků do encyklopedie. Navázal tak kontakt s významným autorem encyklopedií Denisem Diderotem a jeho příznivci.⁶⁴

Zlomovým bodem v jeho životě bylo, když se dostal k tématu zadanému Akademií v Dijonu, jež ovlivnilo jeho tvorbu až do konce jeho života. Naskytla se mu možnost vyjádřit svůj názor na téma „*zda obnova věd a umění přispěla k očištění mravní*“. Okamžitě si byl vědom, že na tuto otázku musí odpovědět záporně. Probudila se v něm inspirace a díky dílu, které napsal, vyhrál cenu Akademie. To celé se opakovalo ještě jednou, kdy zadaným tématem bylo „*Co je původem nerovnosti mezi lidmi a zda je ospravedlněná přirozeným zákonem*“. Myšlenky týkající se této otázky ho vedly k napsání dvou hlavních děl, ze kterých je v této práci čerpáno. Prvním je *Rozprava o původu a základech nerovnosti mezi lidmi*, druhým *O společenské smlouvě*. Jeho kritika věd a společnosti v těchto dílech všechny překvapila a pobouřila. Rousseau se však i přes

63 Riley, P. *Life and Works of Jean-Jacques Rousseau. In: The Cambridge companion to Rousseau*, s. 2-7.

64 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 484.

veškeré kritiky díky těmto dílům stal slavným. Asi rok po díle *O společenské smlouvě* vydal další z významných děl - pedagogický román *Emil neboli o výchově*. Toto dílo však bylo veřejností, a zejména parlamentem, přijato velice kriticky. Soudobá společnost Rousseaua vnímala jako buřiče a člověka pro společnost nepohodlného.⁶⁵

Na sklonku života potkal Davida Huma, který se stal jeho spřízněnou duší. Byl jím pozván do Anglie, kam nakonec Rousseau odcestoval, ale jeho pobyt tam netrval dlouho, protože byl již vážně nemocen a začal se u něho rozvíjet stihomam. Vrátil se do Francie a toulal se po různých městech, kde většinou vystupoval pod pseudonymy. V posledních letech života se věnoval psaní divadelních her, botanice, hudbě a především dílu, ve kterém se chtěl ospravedlnit. To bylo vydáno, až po jeho smrti. Zemřel roku 1778.⁶⁶

J. J. Rousseau byl filozofem, který se zabýval mnoha různými problémy. Jeho filozofie se dotýká otázek státu, práva i náboženství. Byl také významným pedagogem, věnoval se hudbě a poezii. Ve všech jeho dílech je možno nalézt určitý emocionální postoj, jímž vyjadřoval důležitost vnitřních pocitů před teoretickým rozumem. Jeho teorie přirozeného stavu vychází zejména z názorů dvou filozofů, Thomase Hobbesa a Johna Locka. Do jejich teorií však vnesl svůj názor na rozum a cit, čímž se od nich odlišoval. Jeho postoje se celkově odlišují od ostatních osvícenců, proto je také Rousseau označován za „připravovatele protiosvícenství“.⁶⁷

4.2 Přirozenost člověka

Filozofie J. J. Rousseaua stále kroužila kolem pojmu přírody i pojmu lidské přirozenosti, které se zvláště věnoval. V této otázce se zaměřoval na ideální podobu předhistorického stavu, ve kterém podle Rousseaua člověk žil v přirozené soběstačnosti. Tento stav, který dle něj předcházel společenskému vývoji, se stal opěrným bodem pro jeho kritiku civilizace a společenského života. Tato kritika spočívá v tom, že rozvojem civilizace se u člověka zjemňují jeho potřeby, což ho vede k tomu, že se

65 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 484-486.

66 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 484-486.

67 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 484-486.

stává závislým na uměle vytvořených potřebách. Tím je okrádán o svoji původní svobodu, kterou měl v přirozeném stavu, když ještě žil v souladu s přírodou.⁶⁸ V přirozeném stavu byl člověk dle něho nezávislý na jiném člověku a majetku, všichni si byli rovni a žili v mravní neporušenosti. Součástí jeho kritiky civilizace se stal také problém nerovnosti mezi lidmi, a to zejména společenské, která se stala ústředním motivem jeho děl. Za hlavní zdroj této nerovnosti považoval společenský vývoj, na němž se velkou měrou podílela zahálka a přepych. Z těch se pak zrodila majetková nerovnost. Podle Rousseaua se člověk do tohoto stavu nerovnosti a útrap dostal vlastním přičiněním, když opustil život, který lidem byl určen přírodou. Veškerým pokrokem a přizpůsobováním se novým znalostem se lidé v civilizované společnosti vzdalovali od primitivního stavu, který byl pro člověka ideální.⁶⁹

Dle Rousseaua se člověk ve své přirozenosti vyznačuje dvěma zásadními vlastnostmi, které jsou starší než rozum: „*Jedna nás nutí zajímat se o svůj blahobyt a své zachování, druhá nám vnuká přirozený odpor, když vidíme hynout nebo trpět kteroukoliv citlivou bytost, především své bližní.*“⁷⁰ Jedná se tedy o pud k sebezáchování a schopnost soucítění. Tato bytostná tendence k sebezáchově v sobě obsahuje pro Rousseaua důležitou vlastnost, která je na sebezáchově závislá. Tou je sebeláska. Rousseau zastává názor, že sebeláska je původní lidskou vášní a původem všech ostatních vášní. Je tedy součástí lidské přirozenosti. Jelikož všechny ostatní vášně pocházejí ze sebelásky, jsou chápány jako dobré, za negativní se pak považují takové vášně, za které jsou zodpovědné vnější okolnosti, jako jsou např. společenské poměry, ve kterých se lidé chápou jako konkurenti, v jejich vztazích se objevuje nenávisť, žárlivost atd. Za těchto okolností se jinak pozitivní sebeláska stává negativním egoismem, který není možno nikdy trvale uspokojit, jelikož vyžaduje, aby nás milovali všichni ostatní tak, jako milujeme my sami sebe, totiž víc než všechno ostatní.⁷¹ Soucit, který u Rousseaua, podobně jako sebeláska, zastává první místo mezi ostatními vášněmi, hraje v jeho teorii významnou roli. Tvrdí, že: „*Je tedy jisté, že soucit je cit přirozený, který tím, že v každém jednotlivci obsahuje lásku k sobě, přispívá k uchování celého druhu... v přirozeném stavu soucit nahrazuje*

68 Honneth, A. *Sociální filosofie a postmoderní etika*, s. 31.

69 Čechák, V. *Úvodní studie*. In: *Rozpravy*, s. 7-29.

70 Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 53.

71 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 489-490.

*zákony...*⁷² Lidem tak prý nejsou ukládány povinnosti vůči druhým. Lidé totiž ze své přirozenosti nezpůsobí zlo druhému člověku, aniž by nešlo o případ sebeobrany. Soudí, že lidé neubližují jeden druhému díky tomu, že jsou bytostí citlivou více, než rozumovou.⁷³

Jedním z dalších rysů lidské přirozenosti, které Rousseau uvádí, je svoboda. Tuto svobodu chápe nejen ve smyslu toho, že lidé jsou svobodni ve svém jednání a chtění, ale také ve smyslu právní svobody. Domníval se, že svoboda, nikoli inteligence, odlišuje člověka od zvířete. I když v mnoha věcech jsou si lidé se zvířaty podobní a svým způsobem jsou oba druhy svobodné, jen člověk si je své svobody vědom. Toto vědomí člověka ujišťuje o jeho spiritualitě, tedy duchovní schopnosti, která je také jedním z bytostných určení lidské přirozenosti. Rousseau dále rozlišuje svobodu libovůle, kterou popisuje jako svobodu moci činit, co se jednotlivci zlíbí, a svobodu právní. Prvních z nich se objevuje pouze, pokud člověk žije nezávisle na právních normách, tedy v přirozeném stavu. Druhá, tedy právní svoboda, je založena na předpokladu, že se člověk vzdá svobody libovůle a podřídí se zákonům.⁷⁴

Jako další bytostnou vlastnost člověka Rousseau uvádí schopnost zdokonalování. Schopnost zdokonalování je prý bytostnou vlastností člověka, protože náleží jen jemu. Člověk by bez ní nebyl člověkem. Jediný člověk ze své přirozenosti touží změnit a pozvednou to, čím právě je. Tato touha však nemá konečný cíl. Člověk se tedy dokáže zdokonalovat, avšak v určitých situacích upadá zpět do méně vývojových stupňů. Všechny tyto přirozené vlastnosti pak Rousseau zmiňuje ve svém popisu přirozeného stavu v díle *Rozprava o původu a základech nerovnosti mezi lidmi*.⁷⁵

V „rozpravách“ je mnoho příkladů, jak lidé žili v prostých podmínkách, bez potřeby vzájemných závazků a potřeby vlastnit něco jiného, než co bylo nutné k zajištění životně důležitých potřeb. Postupem času poučen zkušeností, se však člověk ocital na vyšším stupni vývoje. Lidé se v tomto stavu lišili jen po stránce tělesné, kterou Rousseau nazýval také přirozenou. Tyto rozdíly byly tvořeny přírodou a je možno do nich zahrnout např.: věk, zdraví, vlastnosti. Až díky mnohým příležitostem, které byly

72 Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 80.

73 Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 80.

74 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 489.

75 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 488-490.

vytvořeny společným zájmem, se u lidí zvyšovala touha po blahobytu. Lidé se začali sdružovat, začali používat řeč. Člověk začal věci získávat rychleji tím, že se zdokonalovala jeho práce. „*Vše se začalo měnit. Lidé, kteří dosud bloudili v lese, se usadili a zvolna se sblížovali, až se sdružili v různé skupiny...*“⁷⁶ Již tato změna přinesla určitý druh vlastnictví. Lidé se začali shromažďovat, začali se pozorovat, srovnávat, každý toužil po veřejné úctě a chtěl být obdivován. Ten, který byl např. nejsilnějším nebo nejkrásnějším, se stal i nejváženějším. Lidé si začali škodit navzájem. Bohatí toužili vlastnit ještě víc, chudí začali krást.⁷⁷ Vytváření prostředků k vylepšení podmínek života přispělo k dalšímu zhoršování situace, kterým byla dělba práce, díky níž vzniklo soukromé vlastnictví. Lidé již nevykonávali práci pro zajištění životně důležitých potřeb, ale ve snaze vlastnit co nejvíce. Tato vynucená práce vedla ke vzniku majetkových rozdílů a k morálnímu úpadku lidí. Na tomto základě byl prý rozpoután stálý boj a strach z něho.⁷⁸

Tato nerovnost, která byly založená na soukromém vlastnictví a konkurenci, se tedy stala důvodem pro válku mezi lidmi. Hobbesova teorie se vyznačuje tím, že tento válečný stav vznikl díky podmínkám života v přirozeném stavu. Rousseau s ním však nesouhlasil, jako důvod pro její vznik uváděl ve své teorii společenský rozvoj. Tvrdil, že podmínky, které vznikly ve společnosti, se neshodovaly s přirozeností člověka. Člověk prý svým životem ve společnosti ztrácí svoji přirozenou svobodu a její místo nastupuje společenská nesvoboda. Postupně se prý vytrácela i přirozená pospolitost lidí, která byla nahrazena konkurencí.⁷⁹ To způsobovalo další nerovnost a projevy nectnosti v podobě závidění, hanby a ješitnosti. Snaha všech zvýšit své bohatství, nikoli ze životně důležité potřeby, ale ve snaze se povyšovat nad ostatní, tento stav nerovnosti ještě zhoršovala. Lidé se nakonec spojili, ustanovili zákony a podrobili se svrchované moci.⁸⁰ Z této extrémní nerovnosti bylo dle Rousseaua jen jedno východisko, kterým je zřízení despotické vlády, která vznikla na základě nerovné společenské smlouvy. Tato smlouva však zvýhodňovala jen majetné, kteří díky ní mohli chránit svůj majetek a ovládat druhé.

76 Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 93.

77 Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 93-100.

78 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 504.

79 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 504.

80 Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 93-100.

Zřízením despotie se lidé opět ocitají v přirozeném stavu, protože si byli znovu navzájem rovni v tom, že platilo právo silnějšího. Tento nový přirozený stav se tomu starému čistému podobal jen formálně, proto ho Rousseau považoval za nepřirozený.⁸¹

Avšak to, co Rousseau považuje za stěžejní bod jeho teorie přirozené stavu, je zřejmé až v závěru jeho podání, kde v mistrovském shrnutí poukazuje na to, že člověk žil před zespolečněním „*pro sebe*“. Tímto výrokem Rousseau vysvětluje jak přírodní stav, tak i etický záměr jeho kritiky civilizace. Neboť se domníval, že jím vysvětluje individuální vztah k sobě samému, který se postupem času v občanské společnosti obrátil ve svůj protiklad. V životě pro sebe člověk žije nezávisle na vzájemném působení partnerů, zajímá se jen o své motivy a zájmy. Nemusí se ohlížet na to, co od něj očekává někdo jiný. Lidé se tedy za přirozených podmínek chovají jen v míře jistoty toho, co chtějí a co jim říká jejich přirozená potřeba. Přirozený stav je tedy stavem individuálního vztahu k sobě samému a musí tedy zákonitě končit již v okamžiku, kdy se objevují první základní komunikační vztahy s rodinou. Tímto tvrzením o vzniku raných forem zespolečnění Rousseau dokazuje, že je pro něj lidský přírodní stav definitivně ukončen.⁸²

V Rousseauově teorii je také stěžejní vliv kultury, který se skládá ze dvou různých aspektů. Je si vědom, že pro vývoj lidstva je vznik kultury nevyhnutelný, ale zároveň podoba, do které se kultura dostala, je zdrojem všech chyb dnešní společnosti. Civilizovaným lidem nemůže totiž veškerý pokrok vědy a techniky nahradit právě přirozené hodnoty.⁸³

4.3 Společenská smlouva

Rousseau nejen, že rozpracoval svoji teorii přirozeného stavu, ve které kritizoval společenské poměry a právní řád, snažil se také ukázat, jak je možné tento stav překonat. Tím se zabývá ve své teorii společenské smlouvy založené na pojmové konstrukci. Tato teorie je stejně jako jeho teorie přirozeného stavu hypotetickou konstrukcí. Jejím úkolem

81 Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 504-505.

82 Honneth, A. *Sociální filosofie a postmoderní etika*, s. 34-36.

83 Coreth, E., Schöndorf, H. *Filosofie 17. a 18. století*, s. 162.

je vyřešit neslučitelnost lidské přirozenosti a společenství. Jde v ní zejména o to, aby společenská smlouva nebyla jen nástrojem k zvýhodňování některých vrstev lidí, ale aby se stala základem spravedlivé společnosti.⁸⁴ Rousseau ve svém díle uvádí, že lidé se ocitli v situaci, kde již nemají sílu bojovat proti překážkám bránících jim v zachování přirozeného stavu. Dle něho je tato situace velice vypjatá a jedná se v ní o zachování celého lidského druhu. Není proto jiného řešení, jak vyjít z této situace, než změnit způsob života všech.⁸⁵

Právní řád státu by se již neměl jevit jako nástroj k zajištění nadvlády, ale měl by sloužit k vyrovnání třídních rozdílů. Tím pádem ani společenská smlouva již neměla být chápána jako nástroj k zajištění privilegií, ale jako prostředek ke zdůvodnění spravedlivého společenského řádu. Společenská smlouva se díky Rousseauově konstrukci pojmů stala tím, co zajistí morální svobodu, i když jednotlivec přijde o svoji svobodu libovůle, protože podřízenost právnímu řádu si jednotlivci zvolili sami. Rousseau zastával názor, že nemůže být uzavřena smlouva, která by znamenala úplný zánik svobody, jelikož svoboda jednotlivce je jím považována za boží dar. Taková smlouva, která by toto obsahovala, by pak byla považována za neplatnou.⁸⁶

Mezi nové podmínky, podle kterých má být společenská smlouva uzavřena, patří zejména to, že každý jedinec, který má být součástí smlouvy, se vzdává všech svých práv ve prospěch společnosti. Dle Rōda tak Rousseau zajistil to, že „*se jednotlivci vzdávají všech práv bez výhrad a protože se každý vzdává všem, nevzdává se nikomu, takže právu, které každý připouští všem k vlastní osobě, odpovídá právo, které získává ke všem ostatním.*“⁸⁷ Společenská smlouva má být také založena na tom, že: „*každý z nás dává svou osobu a všechnu svou moc pod nejvyšší zřízení obecné vůle; a přijímáme zároveň každého člena jako nedělitelnou část celku...*“⁸⁸. Takto vznikne z jednotlivých osob, které se účastní smlouvy kolektivní právní těleso, které je vzájemným závazkem celku a jednotlivce. Je možno říci, že každý jedinec uzavírá smlouvu sám se sebou a jako člen vlády a státu se zavazuje vůči suverénu. Rousseau suveréna chápe jako sjednocený lid,

84 Rōd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 506-507.

85 Rousseau, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*, s. 23.

86 Rōd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 506-507.

87 Rōd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 507.

88 Rousseau, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*, s. 25.

který je nadřazen jednotlivcům, ze kterých se skládá. Lid se podřizuje na základě společenské smlouvy zákonům, ale zároveň je jejich původcem.⁸⁹

Zákon se tak na základě pojmové konstrukce projevuje jako výraz obecné vůle, kterou však Rousseau nechápal jako součet jednotlivých vůlí. Tato obecná vůle je totiž nadřazena jednotlivým vůlím. Obecná vůle zobecňuje chtění smluvních partnerů, směřuje k obecnému blahu, nikdy tedy nemůže být nesprávná. Z toho vyplývá, že jednotlivé vůle nemohou být uspořádány jinak než vůle obecná. Obecná vůle je v souladu s obecným zájmem i zájmem suveréna, a proto se Rousseau domníval, že zájmy suveréna nemohou odporovat zájmu poddaných. Společenská smlouva v této teorii „*obsahuje mlčky závazek, který samojediný může dát sílu ostatním, že kdokoliv by odepřel poslechnouti obecnou vůli, bude k tomu donucen celým tělesem: neboť taková je podmínka, která chrání každého občana před každou osobní závislostí, dávajíc každého občana vlasti... a která jediná činí legislativními občanské závazky, které by bez toho byly nesmyslné...*“⁹⁰. Dle Rousseaua je důvodem k těmto podmínkám smlouvy to, že všichni mají stejné osobní výhody a nikdo nemá jiný zájem než obecné dobro. Toto společenství tak získává absolutní práva nad svými členy.⁹¹

Člověk se tedy v teorii J. J. Rousseaua společenské smlouvy vzdává některých práv a svobod ve prospěch suveréna, ztrácí zejména svoji přirozenou svobodu a neomezená práva na vše. Na druhou stranu však získává svobodu občanskou a vlastnické právo na vše, co má. Občanská svoboda, které člověk dosahuje díky takto uzavřené společenské smlouvě, je dle Rousseaua něco více než svoboda přirozená, tedy původní.⁹²

89 Halada, J. *Osvícenství – věk rozumu*, s. 78.

90 Rousseau, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*, s. 29.

91 Scruton, R. *Krátké dějiny novověké filosofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*, s. 231.

92 Halada, J. *Osvícenství – věk rozumu*, s. 78.

5. Závěr

Idea lidské přirozenosti, kterou nám představili tito myslitelé, se svým způsobem stala základem proto, aby si lidé uvědomili, jak důležitá jsou lidská práva. Každý z nich podal osobitým způsobem vysvětlení toho, jak vznikla společnost a stát a v něm rozvíjející se mezilidské vztahy, vzájemná tolerance a respekt. Každý z nich sice toto téma uchopil z jiného konce, ale všichni se podle mě snažili dobrat k tomu, co by bylo pro člověka a jeho život nejlepší.

Přirozený stav je popisován jako stav, ve kterém lidé žili, když ještě neexistoval stát a politické instituce. Každý z uvedených autorů na tento stav pohlíží jinak. Zejména Thomas Hobbes se naprosto liší od Locka a Rousseaua. V Hobbesově teorii nacházíme mnoho negativních aspektů, které ovlivňovaly lidské životy v tomto stavu. Mezi lidmi panoval strach, nenávisť a snaha každého člověka zachovat si svůj majetek a hlavně život bez ohledu na životy druhých lidí. V přirozeném stavu se dle Hobbese nedodržovaly zákony, které by chránily jednoho člověka před druhým. Nebylo tedy jiného východiska z tohoto stavu, než že se lidé dohodli na jeho ukončení pomocí společenské smlouvy. Tak vznikla dohoda mezi všemi, že se podřídí politické moci. Lidé se vzdali kvůli zachování života svojí svobody a práv, které odevzdali do rukou Leviathana – státu.

To, co Hobbes tvrdil, se však neshoduje ani s teorií Johna Locka, ani J. J. Rousseaua. Oba dva totiž přirozený stav považují za zlatý věk lidstva. Jsou stejného názoru v tom, že lidé v něm žili spokojeně, harmonicky a v míru. Na rozdíl od Hobbesova přirozeného stavu, jednotliví lidé žili ve vztahu vzájemné lásky, jelikož každý cítil povinnost neméně milovat druhé než sebe sama, každý toužil být milován. Nikdo neměl v přirozeném stavu právo na záhubu druhých. V Lockově teorii byl člověk v přirozeném stavu svobodný, avšak existovaly zde jisté hranice, které omezovaly jeho svobodu a těmi byly meze přirozeného zákona. Lidé tyto meze však porušovali, což bylo hlavním důvodem, proč chtěli opustit přirozený stav. Tím, že lidé porušovali tyto zákony, byl zapotřebí nestranný a spravedlivý soudce, který by rozhodl o spravedlivém trestu a v přirozeném stavu chyběl. Tam byl soudcem každý sám za sebe. Nebyly tam ani instituce, které by dohlédly na to, že tyto tresty jsou náležitě vykonány. Lidé se tedy dohodli, že uzavřou mezi sebou společenskou smlouvu a vytvoří stát. Na rozdíl od Hobbese se však

nevzdali své svrchovanosti a ponechali si částečně svoji svobodu. Tito dva autoři se také významně lišili v názorech na formu nastávajícího státu a dělby moci v něm. Locke byl zásadně pro spravedlivé rozdělení moci, zatímco Hobbes zastával názor, že nejlepší je moc absolutní, která pro Locka znamenala pokračování přirozeného stavu.

V teorii J. J. Rousseaua je situace zcela jiná. Rousseau nechce pomocí společenské smlouvy opustit přirozený stav, ale snaží se díky ní do něj vrátit nebo alespoň se přiblížit morálním principům, na kterých byl tento stav založen. Jak již bylo řečeno, pro něj byl přirozený stav harmonický a pro člověka dobrý, až civilizace a rozvoj věd tento stav změnil. Lidská morálka se stala pokřivenou a nečistou. Mezi Rousseauem a výše uvedenými autory je zásadní rozdíl v tom, že doba, ve které žili, byla již velice rozdílná. Oba autoři, především pak Locke, Rousseaua však velice inspirovali. Rousseau se nesnažil zjistit (jako Hobbes), za jakého sociálního předpokladu zřejmých konfliktů zájmů je možné přežití státního řádu. Snažil se zjistit spíše příčiny, které by mohly vést k jeho změně nebo dokonce úpadku.

Moje práce je jen malým útržkem z těchto teorií. Bylo by možné napsat ještě mnoho kapitol, týkajících se např. toho, jakou roli hrálo náboženství, více rozebrat vliv majetku atd. Já jsem se snažila zaměřit pouze na přirozený stav a společenskou smlouvu.

6. Seznam použité literatury

- CORETH, E. SCHÖNDORF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-718-2119-5.
- HALADA, J. *Osvícenství – věk rozumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984
- HOBBS, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. 1. vyd. Přeložil Karel Berka. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9.
- HOBBS, T. *Výbor z díla*, 1. vyd. Překlad Vojtěch Balík, úvodní studie Milan Sobotka. Praha: Svoboda, 1988.
- HONNETH, A. *Sociální filosofie a postmoderní etika*. 1. vyd. Praha: nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, 1996. ISBN 80-7007-082-X.
- CHAPPEL, V. (ed). *The Cambridge companion to Locke*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, ISBN 0-521-38772-8.
- LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, 2. vyd. Přeložil Josef Král. Praha: Svoboda, 1992.
- MISSNER, M. *Hobbes*. 1. vyd. Bratislava: PT, 2004. ISBN 80-88912-54-7.
- RILEY, P. (ed). *The Cambridge companion to Rousseau*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 0-521-57615-6.
- ROUSSEAU, J. J. *Rozpravy*. Výbor z díla. 1. vyd. Překlad Eva Blažková, úvodní studie Vladimír Čechák. Praha: Svoboda, 1978.
- ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. 1. vyd. Přeložila Jarmila Vecelá, Dobrá Voda u Pelhřimova: A. Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-10-4.
- RÖD, W. *Novověká filozofie I.*, Od Franciese Bacona po Spinozu, 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-039-4.
- RÖD, W. *Novověká filozofie II.*, Od Newtona po Rousseaua. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-109-9.
- SCRUTON, R. *Krátké dějiny novověké filosofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-85947-93-5.
- SKINNER, Q. *O státě*. 1. vyd. Přeložil Jakub Jinek. Praha: Oikoymenh, 2012. ISBN 978-80-7298-446-6.

SORRELL, T. (ed). *The Cambridge companion to Hobbes*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. ISBN 0-521-36767-0.

7. Resumé

As is evident from the title, this work deals with the natural state. It focuses on three prominent representatives of social and political philosophy of modern times, which are Thomas Hobbes, John Locke and Jean-Jacques Rousseau. These philosophers devoted much attention to this topic in the systems of their philosophy. Their theories are individually explained, discussed and justified. The goal of this thesis is to explain the relationship of the theory of the natural state of each of them in relation to their social contract theory. The aim was to create a comprehensive overview of their theories. In this work, the emphasis was to make it clear what the individual authors differ, and what is contrary connects.

The natural state is described as a state in which people lived without a government and political institutions. This notion was already at the beginning of philosophical thought. There is no doubt that Greek philosophy has paid great attention to the concept of nature or nature. This concept has become fundamental in the modern ages.